

Hind mk. 25.

UUDISMAA

NOORSOO AJAKIRI.

V AASTAKÄIK.

Robert Budzinski. Linoollõige

Kevad.

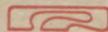
TARTUS

DETSEMBER MCMXXII

№ 2.

Sisu.

	lhk.
Stud. jur. Mihkel Lekstein †	17
Ad memoriam. —i	18
Mõned mõtted kehalisest ja vaimlisest kultuurist.	
K. Karida.	19
Setu ja Ingeri suuropäevad. O. L.	24
Mõned aforismid	28
Kitked-katked	29
Kool ja kasvatus	31
Kroonika	31
Kirjavastused	32
Pildid:	
Surma tants. R. Budzinski	21
Surm. A. Rethel	22
„Üliinimene.“ O. Seitz.	23
Dr. G. Wyneken	25
Igaühe saatus, kes meil iseseisvalt mõelda julgeb.	29
Kevad. R. Budzinski	kaanel.
Omis asjus	kaanel.
„Uudismaa levik	kaanel.

UUDISMAA

NOORSOO AJAKIRI.

№ 2.

V. AASTAKÄIK.

1922/23.

Stud. jur. Mihkel Lekstein †

20. nov. sängiteti Toris oma viimsesse puhkepaika üks meie lehe ja noorsooliikumise agaraimaid tegelasi M. Lekstein. Oscar Kriguli kõrval on see juba teine raske kaotus võrdlemisi lühikese aja kestes. Kadunu oli pärit Torist, sündinud 1. mail 1899. Oppis esiti külakoolis, siis, 1910. a. alates, Pärnu ja Tartu gümnaasiumites; veel osalt kooliajal võttis osa vabadussõjast, lõpetas ka kadetikooli ja 1920. a. sügisel astus Tartu ülikooli 1919. a. kevadel võttis ta osa meie noorsooliikumisest, oli Tartu õppurkonna keskbüroo ja Ülemaalse õppiva noorsoo keskbüroo liikmeks ja juhatas mõnd aega „Uudismaa“ toimetust, kus ta ühtlasi ka mõned kirjutused avaldas. Sõjateenistus ei annud talle aga siin pikemaks aega. Kõike hääd igatsevana idealistina, tulisena isamaalasena, ettevõtlikuna ja teguvõimsana, alati abivalmina sõbrana mäletavad teda need, kes temaga kokku puutusid. Ei olnud teda muutnud ka toores ja vägivaldne sõjaelu, nagu see vaimliselt väsis ja tappis nii mõndki meie noort. Sama noor hingeliselt ja puhtalt aateküllane oli ta pääle sõja, kui ta ülikooli astus ja m. s. osa võttis E. Üliõpil. S. „Väljesto“ asutamisest. Aga sõda, millesse ta läks vabatahtlikuna, ennast unustava vaimustusega, nagu nii mitmedki teised, ja milles ta sai vahvuse eest vabadusristi, oli murdnud ta tervise: ta tõi säält kaasa raske kopsuhaiguse, mida esiotsa tähele ei pannud, kuid mis pea seevõrra halvenes, et ta 1921. a. sügisel pidi õppimise jätma ja sanatooriumi asuma, kus haiguse protsess 1922. kevadeks oli seisma jäämas. Aga pikalise haiguse näriv meeleolu, pääle sunnit eemalolu kõigest tööst, omasugusist mõtteosalisist olid teda raskesti väsitand samal ajal vaimliselt. Kes teab, oli talle liiga valus tunne, et ta tasuks kõigile omile häile ja ennastohverdavaile püüdeile pidi kiratsema ja kannatama pikalist kehalist ja hingelist piina? Kes teab, hindas ta üksiolus, lahus välisest lahutusest liiga nõrgalt oma jõudu? Kui käesoleval sügisel, elades kodus, võrdlemisi eraldet maakohas, porisel, lohutul ja niiskel, kopsuhaigeile raskel ajal, haigus end jälle tunda andis, lahkus ta, vabasurma läbi 15. nov. s. a.

Temagi langes meie vabaduse eest. Temagi jättis oma tervise, oma noore jõu, omad püüded, kõik, mida lootis, igatses ta rind, meie ja meie rahva võimaluste ja tuleviku eest. Kui elab ja ehitab meie rahvas, siis põhjeneb see tema ja temasuguste kannatusile.

Selles on tema ennastunustava ohvrimeele ja kannatuste suurus ja pühadus!

Ad memoriam.

M. Leksteinile.

Nii, vend, nii istusid. Käe najal pää — täis vaske.
Käe najal pää — täis tuld. Vaev viimne südames.
Jo vaikiv viimaks meel nii heitus, mõtlusraske;
Veel viimne meeleheit, laul leinav langedes.

Vaev viimne südames, südame ümberringi
kuid elu hävitab taud hirmus hääletult.
Söüb hinge tuhande batsilli suu. On siingi
vaid vaikus. Nutta kuid nii tahaks meeletult!

Kõik asjata. See sööb. Hing mädaneb ja hajub.
„Noor olla — kevadet on rinnas kanda“ — mul:
noor olla — rinnus surm, surm mis end tajub. . .
Miks? See vaid: mõtet ei, ei elul õnnetul.

(Kurb naeratus.) O jaa, et pääseda, seks linna
ei jäänd ma. Vaikuses uut elu lootsin siin.
(Kurb naeratus.) Mis jõud! Kui kõik jäi, kõik jäi sinna
mis aitab siis maa jõud? Vaid igatsus, vaid piin.

Ei ole kodu siin! On kodu säääl kus kiirgab
noor tahe vastu hääl ja valgeil tõdedel,
kus ühisvõitluse hoog võimas hinges viirgab,
kus vende noorus loob uut ilma enesel.

Siin — ümber lõpmatu on laan, hall laan ja rabad.
Siit käia mõõtmataid teid, musti, mudaseid,
on enne kui, ojaa, „maa veresoone“ tabad.
Nii vaeseks, veretuks, oi maa, sa jätnud meid!

Laan hall ja lõpmatu. Ja rahvas laane lahus
nii hall, nii surnud ka. Kuis saakski elada
siin, kus võiks näha uut vaid unistuste vahus —
kuid kus, ah, näha und ju uneski ei saa!

Kui läheks, oi, veel kord, kui läheks, läheks, läh ks —
naiiv! Kuhu, kuhu läeks? Maa pikk ja lõhut rind.
Ah, kui nüüd sügisilmgi selgineks veel väheks!
Ei! Ei! Kõik kosmos vaid jälk mass mis määndab sind!

Päev enda järgi ööd veab hallis hirmsas laanes.
Veab ööd. Jo siin. Kaob kõik. Jäeb ilmast vaid must auk.
Hei, tuld! Üks lõhegi ses kõike katvas kaanes! — —
— Oi vend, mis saab, mis saab?! Ei midagi: — Üks pauk.

— — — — —
Ei olnud mõtet, ei, vend, elul õnnetumal.
Teed olid kinni kõik. Jäi asjatuks su hüüd.
Kuid Rahvas, Ühiskond, Riik, Inimsus — ja Jumal,
kas teid, kas mitte teid ei suru surma süüd?!

Mõned mõtted kehalisest ja vaimlisest kultuurist.*

1.

Üliväga tuttav on lause: „Terves kehas asub terve vaim“. See ütetus (mis paljust tarvitamisest juba peaaegu kulunud tundub) iseloomustab keha ning vaimu arenemist kokkukõlas. Kuid elus tuleb see ideaal kehastetuna harva ette. Sest lugu, näib, on kord juba nii, et see, kes keha eest hoolitsemiseks oht- ralt jõudu tarvitab, vaimu unustab, kuna vaimu harrastajal jälle maht keha idealiseerimiseks puudub, ehk ta suudab seda ainult poolikult.

Tahaksin vaadelda vaimu ja keha kui linna- ja külaelanikku. Elutsejal linnas on füüsiline horisont kitsas: massiivsed majakogud oma tihedusega piiravad selle ulatavuse. Külaelanikul aga, selle vastu, on liheline silma- piir palju avaram. Tal on enam taevast ja maad ning rohkem õhku hingamiseks. Kuid ometigi. Külaelanikud on üldiselt ainult ter- visliselt, see on keha poolest oma naabritest linnas, ees, mitte aga vaimu poolest. Sest kultuuripesa ja tooniandja on ikkagi närviline linn, mitte rahuldane küla. (Vähemalt on see siia maani nii olnud ja jääb arvatavasti kaunis kaua veel tulevikus nii).

On ikka emb-kumb, kas keha vaimust ehk vaim kehast üle. Ühel kõrgusnivool mõlemad ei püsi. (Harvu erandisi muidugi ei või üldistada).

Kas ei tohiks seda, mis praegu öeld linna ja küla kohta, lausuda ka kehalise spordi ja vaimlise töö puhul. Eks või ju spordis näha kui küla keha suhtes: on ju ka siin füüsiline avarus eesõigustet, järelikult peab piirduma vaimline ulatavus, peab võõrduma raamat...

„Ole kuum ehk ole külm, aga mitte leige...“ Näib kui oleks ikkagi ainult üks ideaal kahest valida, kas tugev keha — automaat ehk arenend vaim. Kahe poole korraga rühkida on üle jõu käiv. Ja „leige“ — eks see kuulu ju „väljasülitamisele...“*)

*) Kuigi võidakse teoreetiliselt üles seada kaks äärmust, sisaldab siiski elus harilikult kompromis- vorme. Ideaalne suhe keha ja vaimu vahel oleks

Päale sportlaste — kehalise jõu kultivee- rijate — on meil veel teine liik spordiharras- tajaid. Need on need, kes oma suure massi tõttu haarnud tänapäeva kui selle käsutajad. Siia kuulub nähtavasti kaugelt suurem osa me kodanikest praegu ja selle tagajärjel on just nemad need, kes ajajärgule annavad ta ilme.

Ka tänapäeva käsutajate jumalus on keha. Kuid nad ei hoolitse selle arendamise eest nagu eelnimetet keha ning sõnakuulmist kultiveerivad sportlased ja skoudid. Vaid nende sport seisab selles, et keha tegevusse raken- dada, et see hästi palju produtseeriks ja ni- melt ainult ainelist tulu. Kõik muu on kõr- valine. Ja vaim nende juures leiab tunnista- mist, vaid nii palju kui see aineliste saaduste saavutamisel mehaaniliselt kaasa aitab.

Ja näib, et selle laadiiselt tegutsemisel ei tarvitse tagajärgede kehvuse päale kaebada. Sest need, kel „majandusline edu“ on ainsaks hüüdsõnaks, on ikkagi saavutand midagi. Ja mitte ainult nii palju, kui kulub igapäise tin- gimatu vajaduse — keha toitmise ja katte — päale. Vaid neil on ülejääk nii aineliselt ja ajalisel — kultuuriliste vajaduste rahuldami- seks. Kuid mis neil puudub, on need kultu- rilised vajadused ise. Seda tõendab tihe ki- node, kabareede jne. kaemine. Kunsti ega kirjanduse jaoks pole neil aega ega jatku väl- jaminekuid . . .

Tundub kui oleks meie „praktilisele aru- saamisele“ mitte ainult üleliigne, vaid isegi vihata vaim, kes andund sarnaselle „ebatulu- toovale“ loomingulle, nagu seda „tegeva ini- mese, praktiku“, taipamise järgi on kunst ja kirjandus. Sest viimased tuletavad ju meele, et inimeses on päale mehaanilise osa veel mi- dagi, on hing, mis täis „ebapraktilisi“ unistusi. Ja viimastest ei saa praktiline olevus lugu pi- dada: Need halvavad ju keha automaatilist te- gevust, eitades selle absoluuti ja nõudes ka

tugev keha ja sellest veel tugevam vaim. Kes aga tahab enese „vaimule“ ülekaalu muretseda kehas nõrgendamise ja ehk selle mittearen- damisega, see asub õieti samal seisukohal, nagu keskajad mungad-askeetid kõigi modernide mõttehõlvude ja „vaimukultuse“ päale vaatamata. V. E.

vaimliselle olemusele elamise ja tegutsemise õigust. Ja seda teades katsub tegev, aktivistiline elukäsitaja heita kõrvale kõik, mis sääl-pool mehaanilise ilma ja kasutoomise piire. Nii heidab ta endast ka ilukirjanduslike too-dangu kui ebainelist kasu toova asja ja aja-viite. Ja selle tagajärjel ongi kirjandus ja kunst ärvind meilt vaid võõraslapse seisukoha. Nende vastu tuntakse vähemalt apaatiat, kui mitte veel täielikku antipaatiat . . .

3.

...Ei kannu vilja külv, kui pole vastavat pinda. Ei ole arvatavasti mitte ainult ainelise kasu ihkamise idee ja spordi propageerimine süüdi kehvuses ja loiduses vaimliste huvide alal meie päivil, vaid siin on ikkagi midagi muud veel põhjuseks. Ja see midagi muud on kehaline vastumeelsus kirjanduse ja kunsti kohta üldse. On midagi ebaselget, hä-marat me füüsilises olemuses, mis kunsti pelgab, kuna ta samal ajal pea äärmises tempos sala, vast ehk isegi ebateadliku mõnutundega võib kabaree, kino ehk sport-skoutingi poole kal-duda. Miks?

Vist küll sellepärast, et näituseks spordile alludes haarab liigutuste tuhin, liigutuste kirk keha, sundides unustama pääle momendi kõik. See on kehaline nauding ja iseäranis noori veetlev, nagu mäng kunagi. Ja kinos ning tsirkuses liiguvad varjud — pildid ja inimesed, väljendades ning esitades pääliskaudseid, mil-legisse süvenematuid kujusid ning figure. Ja ei ole vaja arusaamiseks neist ei mõtete koon-damist ega vaimu pingutamist. Kõik on siin pinnaline ja kerge. Ei midagi sügavat ega — ilusat.

Ent kirjandust ega kunsti ei saa nii liht-labaselts võtta. Siin nõutakse juba vaimu, hinge, kujutelmi, mõtete kokkutõmbamist ning enese üle valitsemist. Siin ei saa olla vaba tahte-lisest asketismist. Ja seda nii luues kui ka — maitsedes . . .

Kui raske ou osasaamine kunstist teda vaadeldes, isegi kunstnikul, seda tõendavad järgmised Fr. Tuglase sõnad, millega ta omas „Aja Kaja“ s artikli „Aja vaim“ algab: „Vahel valdab mind teatris kesk etendust imelik vastumeelsus näitekunsti kohta. Mida

kunstlisen on ettekanne või mida enam tabab ta tõelikkust, seda sügavam on pohmelus. See on kehaline vastumeelsus kunsti kohta, orgaa-niline valu kauni teose läheduses. Ei tahaks enam näha ega kuulda midagi. Tahaks põge-neda välja, tormata tänavale, kaduda öösse, kus ei ole enam värve ega vorme, hääli ega liikumist . . .“

Need read — mu esimese tutvuse puhul nendega — üllatasid mind. Üllatus oli sellest, et nad tuletasid meele, et midagi nagu painavat olen tunnud mõnda raamatut lugedes.

Vist veretab mõne loova vaimu teose kohal nägematuna selle sünnitamis-valude tume kuma ning sütitab ergukava selles, kelle meelkonda küünib teos . . .

Ja on käimas noil ergukava põlemismo-mentel kehas heitlus kahe nägemata jõu vahel: Üks neist kisub eemale põhjusest, mis rahu rikub, kuna teine paigale seob . . .

Tuglas ütleb: „ . . . Tahaks põgeneda välja tormata tänavale, kaduda öösse, kus ei ole enam värve ega vorme, hääli ega liikumist...“ Nii ihaldab ta eemale kunstist ja seda just kehalise vastumeelsuse pärast kunsti kohta. Aga kui ta siiski kohale jääb, siis sellepärast, et ta tahe alistab keha ühes selle sümpaatiatega antipaatiatega vaimule . . .

Hoopis teisiti aga oleme talitand meie, s. o. suurem hulk publikumist. Nagu kohus-tavat näpunäidet oleme jälgind keha vastupa-nekut vaimliselle kultuurile ja viimaselle puik-lemata selja käänand. Tundub, et me olemasolu on veel vaid kehaline ja seda vaimu kulul.

Meid kiusab vist salakartus mõtete ja mõt-lemise eest. Ja sellepärast otsimegi paiku, mis töotavad olenguid, „kus ei ole värve ega vorme, hääli ega liikumist —“ vaimlises suhtes. Ja kuna kõrtsi, kino, spordi ja muid niisuguseid sfääre oreoolibki mõtetest vabaolemise õhkkond, mõtte ahtrus, —' siis on mõistetav, miks nii õhinal nende poole kallame.

Me ihkame seltskonda. Ent kahtlane, kas on siin igakord seltskond, kui sarnane eesmär-giks. Kas ei tee meie seda vahest lihtsalt sellepärast, et pageda juhust üksi jääda iseen-daga, sest et pelgame kuulda oma ühe Mina kaebamist teise Mina pääle. Kui järeltus siit on seletetav, miks kunstidest just teater see

on, mille kohta meie aja momentide kohas siiski veel veidi vastukaja, enam-vähem laialatuslisemat pooldamist, avaldub: teatris ei tarvitse üksinda olla ja segamata oma ette ajus juurelda . . .

4.

Mõnikord vabandetakse raamatukaupluste pelgamist sellega, et „raamatud on liig kallid“. Siin tahaksin juhtida tähelepanu miski pääle,

mis meil nagu raamatu aseme täitnud, sest vabad tunnid pühendatakse pea puha sellele, et „vaimlist“ lõbu leida ja „maitseada.“ See „miski“, mis eelmises kirjades ju riiivat ja mis ka just liig odav ei ole, kuid millele siiski ohverdetakse ja õige ohtralki, — see „miski“ on — kino.

Kui palju on üksi Tallinnas juba kinosisid tegutemas! Ja neis kõigis käib vist iga päev

Surma tants.

Robert Budzinski.

Valvake hoolega seda, mis sünnib. Rahvad ehitavad hirmsamaid masinaid, kui neid kunagi nähti suure sõja ajal. Mis jaoks? — Mitte rahuks. Masinad ei ole isegi mitte määrat kallale tungimiseks sõjavägedelle. Nende ülesanne on kallale tungida kaitseta linnadelle, kaitsetuile elanikele igal pool, kus võimalik surmata, mürgitada, vigastada abituud naisi ja lapsi. Meie vajame uue vaimu kultiveerimist. Plahvatusained tuleb luku taha panna. Uus põlv on see, mis tuleviku otsustab. See põlv loeb sõja hiilgekülgedest — tema ei tea midagi sõja õndsusest. Sellepärast tuleb sõda lahutada sellest läikest — ta hirmsat tõde tuleb ilmutada uuele põlvele.

28. juulil 1922.

Lloyd George.

ja mitmes järgus vaatejaid. Siis võib järeldada, et summad, mis kinod kasseerivad, mitte kõige väiksemad pole.

Kas ei tuleks meil, kes me raamatu kaliksapidajad ja kino sõbrad, veidi oma teguviisi kino suhtes revideerimise alla võtta, ja osa kinole määrat ajast ja summadest raamatulle anda? Vist on juba jõudnud aeg, mil peaks kui ebaloomulist nähtust võtma noorinimest me seas, samuti ka vana, kes kaunis sageli kinos külaliseks ja suure paatosega selle „toredatest

tükkidest“ teab ja armastab rääkida, kuna ta samal ajal vast ehk ühtegi uumat ilukirjanduslikku teost pole lugend ega omandand. Ja seda mõnel juhtumusel vast ainult sellepärast, et raamatud — „liig kallid . . .“

Ja veel olgu raamatust ja kinost rääkides midagi puudutet. Nimelt lastakse aegajalt lendu väide, et me kirjanikkude loomingud on „eluvõõrad“. Ja sellepärast jäävad „eluumased“ neist nii häameelega kaugemale ja seavad samud kinno.

Surm.

Alfred Rethel.

Käesoleval silmapilgul kuulume meie triumfeerivasse gruppi; see ei tarvitse aga mitte igavesti nii kesta. Kui meie triumf surveks kujuneb, siis ei kao kättemaksu tung mitte ja Euroopa ujub veel minutaolistegi halljuukseliste meeste eluajal uuesti veres.

Genuas, 26 apr. 1922

Lloyd George.

Ilma et selle väite poolt või vastu sõna võtan, küsiks in ainult: Kas käib siis kino enam käsikäes eluga, kui raamat, tahan ütelda isegi „eluvõõras“ raamat? Ja kas seisavad tummad varjud kinolõuendil meile tõesti lähemal, kui uuletusisse valat meeolud või romaanis ehk novellis käsitet sündmused me kirjanikel . . . ?

5.

„Noor Eesti“ III-das 1909 a. loeme J. Randvere „Ruth'ist“ muu seas järgmist:

„ . . . Ruth eraneb ka sellepolest oma kaasõdedest, et ta raamatuid armastab ja tal neid palju on muretsetud. See on ülepea intellektuaalse vaimu ja keda teaduslikud ehk kirjanduslikud küsimused huvitavad, vajaduslik tagajärg ja puudumata tundemärk. Naistele aga on see iseloomulik ja annab nende intellektuaalsuse puudusest tunnistust, et sa nende eluruumidest iial palju raamatuid ei leia, olgu nad ka õige haritud ja intelligentlikud. Sest nende eest ei raatsi naine naljalt raha välja-

anda, kui ta ka küllalt rikas oleks, et omale tervet raamatukogu muretseda, rääkimata vaesematest, kelle kõik raha pea ainuüksi toaletitarviduste päale läheb. Naine tunneb instinktiivlikult, et ta välimus talle kõige tähtsam on elukutse kohta, mille poole ta püüab, ja karjereile, mida ta ihkab teha, nimelt mehele meeldida ja mehele minna.

Tõepoolest suurepärase ja eksimata kriiteerium: kui tahad teada, kas keegi naine tõesti intellektuaalne on, siis katsu teada saada, kui suur ta raamatute hulk on, missugused need on ja kas nad laenatud on või oma. Lase keegi haritud naine, keda su tutvuskonnas targaks ja intellektuaalseks peetakse, kord oma „raamatukogu“ näidata, ja ma olen kindel, et katse resultaati üks ja seesama saab olema: tal on raamatuid õige vähe ja needki on suure osa teistelt laenatud. Ta ei ole mitte intellektuaalne. Kuid ma tunnen mehi, lihtsaid töölisi, kellel raamatute lugemiseks mitte enam aega ega nende muretsemiseks mitte rohkem raha ei ole; neil on aga pika päale hää kirjandust kogunenud . . .“

See tsitaat tuleb mulle alati meele, kui tänaval naisi mitmevärvilisis kübarais ning mütsides ja suuris karvasis nahkus näen liikumas. Ja tahtmata tekivad siis ajus uudishimulised küsimused: milline ja kui suur on küll nende raamatukogu kodus? Kas vastab see nende ülikondi osaltki? Või pole neil kirjandust niigi palju ostet, kui vast ehk vabrikust tuleval töölisel, kel määrdind ja kulund riided seljas? — Ja mitte ainult ostet, vaid ka loet . . .?

6.

Veel kord kinoni taganedes, esitaksin küsimuse: Mis tähendaks see õige, kui lõpulikult veenduksime, et kinod meile eluliselt oma semad ja tsirkused vaimliselt lähedamad kui ilukirjandus, ja sport-skouting tähtsam kui kunst üldse?*)

*) Oppositsioon spordi vastu kunsti nimel on otsustet vahest ainult spordi liialduste vastu, iialgi aga mitte mõõduka spordi vastu, mille har rastus meil senni pole veel kaugeltki nii arenend, kui see peaks olema. Kahju sellest vaimule karta võidakse ainult arusaamatuse tõttu!

V. E.

Eks oleks see ju ainult ja vastuvaidle matu languse tundemärk. Sest sarnaste kaldu vuste ilmsikssaamine ja püsivus ei tõestaks ju midagi muud kui vaid seda, et oleme inimesisukorrast masinasse üeläländ ning automaatideks muutund. Ja võiksime nüüd täie õigusega esineda kui „täiskasvand“ poolvennad kinolõuendil hõljuvaile varjukujudelle. On arusaadav, et niisugusel juhtumisel on surmale mõistet ju loodes igasugune kunstiline hingetõmbus ja eneseavaldus. Sest see ei suudaks

Otto Seitz.

„Üliinimene.“

kunagi huvitada inimest, kes ainult mehaaniliselt ja mehaanika jaoks veel elab ja tegutseb . . .

Nii . . .

Ent kas oleme meie siis tõesti juba vaimliselt nii armetuks enese teind ja — tahame seks ka jääda?

Ei, ma ei usu veel. Pigem arvan, et viibime mõõdanavas kunstines, olles materia paistest hüpnotiseerit. Või meid on haarnud ajutine varjusurmaline rammetus vingude tagajärjel, mis tekkind sisemise ja välimise ilma palanguist, käärimisist ja põlemisest meis endis ja me ümbruskonnas . . .

Kui aga siin keegi tähendab, et kõige pääle vaatamata me tegevas elus ometigi oleme edasi läind ja enesest midagi teind, siis küsiksin: Aga kummale võlgname selle eest tänu, kas kehale või vaimule. Ja nagu enesest tekiks siinustus: Muidugi, vaimule. Ja nimelt sarnaselle vaimule, kes harilikus elus unistusist ja unistusile elas või elab ja keda „täiskasvanu“ praktilises suhtes kui „naivset“ silmab.

Ja ometi — seesinane „naivne“ ongi see Suurem me hulgas, sest ta seisab prohvetina elu ja edu Suure Juhil — Unistus-Vaimu — teenistuses, kes kaudu unistuste tõe ning ilu otsinguile ja leidusile juhatab ja juhib. Ja kui meie omal ajal poleks jälgind Suure Unistaja näpunäidet, poleks me kunagi „enesest midagi teind.“

Ent nüüd aga tundub kui oleksime äkki hoolimatult keerand silmad ära oma Suure Juhil poolt ja sulgend uksed ta käskjalgadelle — vaimlisile unistusile, kuna me hoidume sünnitusist, mille loomis- ning kandejõud need unistused.

Ja sellest see pessimistiline toon kirjanduse suhtes hõljumasgi me kohal, kui hämar leinaline aimus...

O. L.

Setu ja Ingeri suurpäevad.

1.

Natuke võõristav tundub, kui vähe hoolib ajakirjandus meie kultuurilisest elust: väärtuslikumad ilukirjanduslikud lisad kaovad, andes maad venitet tõmbekirjandusele, meie teaduslik elu leiab vaevalist peegeldust ajalehtede veergudel, isegi sellised meie kultuuri võidusaavutused, nagu Setu laulupidu, või Ingeri kultuurpäev ei teeni meie ajakirjanduse väärilist tähelepanu — siit ei saa ju kuulutusi, ega saa põhjust parteilikuks teist-teise tõrvmiseks. Piinlikult väljendus see Setu laulupeol Petseris: meie kunsti- ja teaduseilmel keela oma täit abi ega austust Setumaa rahvuskultuurilisel ärkamismomendil, ainult ajakirjandus ei tee sellest suuremat numbrit, kui harilikud „Õnnetused ja kuritööd“. Meie kunstnikud on maalind pilte ja valmistand büste setu

parimaist rahvalaulikuist, kantakse ette mitmed luuletused, mis inspireerit päeva rahvuslikust ilmest ja äratavast suurusest, nüühisti ülikooli kui ka konservatooriumi professorid ühes oma õpilastega võtavad laulupeo korraldamisest osa tegelikult avitades ja fonograafidega jäädvustades suure silmapilgu tulevaille põlvedele, isegi ministrid on leidnud aega isiklikult laulupeole sõitmiseks (kahjuks küll mitte haridusminister, nagu seda oleks mõistnud kõigeenne oodata), veelgi enam — setud lootsid põnevusega ja põhjendatult näha-kuulda saada ka oma „kuulsat kuningat“, meie keeli riigivanemat... — kui küll ka just mitte „kuningat“, kelle valitsemisohjad olid parajasti hargnend lahti riigitiüri küljest, siis vähemalt „troonipärijat“, kelleks ristiti kohe siseminister, sai truualamlik setu rahvas ometigi näha, — ei saand näha-kuulda ainult ajakirjanikku ega päevapiltnikku, kõnelemata kinofilmimehist. Üksi vana „Postimehe talu“ oli saatnud oma igavesti noore perepoja K. E. Sõöt'i tervitama ilumeelse Setu naabertalu laululapsi nende esimesel sellelaadilisel pidupäeval. Ent päälinna lehed ei viitsind tulla selle tühja asja pärast provintsi, ja ainult juhuslikud pidulised pidid kirjutama paarirealise sõnumi kolkauudisest toimetusele „Kodumaa ringvaatesse“. Ja veelgi „puhtam“ oli asi Ingeris: sääli ei olnud ajakirjanikust absoluutselt kihku-kahku!

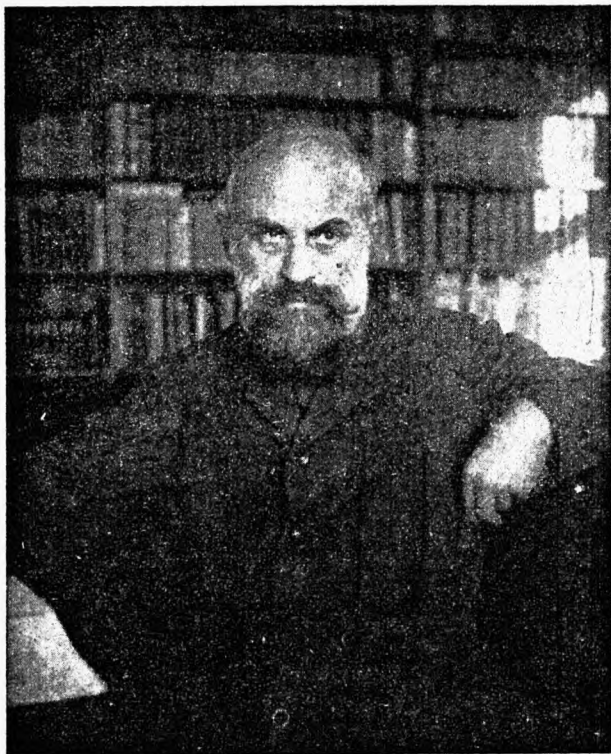
Ah, kunas jõuab küll lõpuks meie ajakirjanik sellele alandlikule äratundmisele, et tema sündmuse pääle peab tormi jooksuma, mitte sündmus tema pääle!!

2.

Või kas siis tõesti veel ei mõisteta meil vääriliselt hinnata setu-ingeri probleemi?! Kas ikka veel meie avalik arvamine ei mõista aimata siin taga seda ajaloolist suurkõusimust, millele raksatab välke soome-ungari rind ja mille lahendamisele kohustab ka meid meie mineviku ja oleviku rahvuslik vaim. — Setu ja Ingeri on ju ainult paar pisimat lapikest sellest mõõtmatus väljast, mis ulatab Peipsi vahuharjult Uurali mäeharjule ja kaugemallegi, sellest väljast, mis kunagi aastasadade eest lubas liikuda oma pinnal ainult soomesugu hõimude jalul ja millelt tahetakse pühkida nüüd nende jalgade jäljedki, ainult mõni ainuke aasta tagasi taheti pühkida kõige täiega ka meid

endid, tahetakse seda nüüd ja tahetakse seda edespidi veel ikka. Setu ja Ingeri on ainult kergeim lülake sellest hiiglatööst, mis kangastub meie parimate poegade silmis ja milleks ollakse valmid andma kogu elujõud: äratada vennas-hõimud aastasadade põhjamaisest talveunest rahvuslikule iseteadvusele, sulatada nende eluhingust surmav võõraste mõjude jää ja ehitada oma madala põhjataeva all uus heledam kodu ja kultuur. Juba tungib see unistus kui kauge

kaja tukkuva hiiglase kõrvu: meile tulevad katkendlikud teated teispoolt piiri Vene revolutsioonaaastast 1917 alates siamaani, teated rahvuslikust ärkamisest ja kultuurilise vabane-mise tungist iseseisva ja omapärase kultuuriga rahvaiks, nii sürjalasil, tšeremis-sidel ja teisel. Millise tulikahjuna kumas alles aasta tagasi talvises põhjaöös Karjala vabadusvõitlus, põletas tuhaks need põlised lau-lumaad ja hõõgub praksudes edasi varemeis

Dr. Gustav Wyneken.

(V. „Uudismaa“ № 3/4 (IV aastak, lhk. 90).

rusude all. Juba käärib ka vepsa kui mesilaspere, ja ainult mõnda valgustavat ja sooja kiirt oleks vaja, et äratada seegi pere uuel kevadel koguma mett meie ühiseisse kultuurikärgedesse. Ja isegi meie eneste poolt juba surnuks tunnistet liivi rahvas on ärgand taas teadlikule elule ja elaks kindlasti põlvest põlve, kui ainult lätlased ei kipuks teda lihtsalt kägistama: ei luba neile oma valda, oma kooli, ei taha näha isegi liivi haridusseltsi!!

Nõnda siis, praegune aeg on suur ja ot-sustav moment meie tõu tulevases saatuses. —

Ingeri ja Setu on ainult tilluke tilk selles kohisevas rahvuslikus lainetuses, mis on lõõnd käärima meie tõu sügavaimaiki põhivetes; Ingeri ja Setu on ainult väikene osa sellest määratust kultuurfrondist slaavi ja soome tõu vahel, Ingeri ja Setu on päälegi lühim ja parimini kaitsetav front. Aastasadu olime me sunnit taganema, aastasadu kaotime positsioonid positsioonide — hõimud hõimude järele, vast alles täna-eile saime seisatada silmapilguks, saime kindlustada seisukohti... — ja nüüd pöördub ajaloo lehekülj, põnevaim on nüüd

moment: meie võime omakord asuda pääletungimisele, tahame tagasivõita kaotet positsioonid, tahame häratada veel elavad, kuigi ju uinuvad, hõimud. Setu-Ingeri on meie esimene tormijooks, — kes ei aitaks siin siis kaasa, kes ei ihkaks ta õnnistumist, veel enam, kes ei oleks kindel ta õnnistumises! Ja siis, edesi, teistel frontidel, püüame tungida pääle kogu liinil, ja kus meie ka enam võita ei suuda, säälm kindlustame vähemalt praegusedki seisukohad, aga taganemist siitpääle ei tohi enam iial ega kusagil olla!

Meie ei ole vainulikud enam ühegi rahvuse vastu, meie oleme andeks annud ka oma ajaloolisile vastaseile ja omas vabas kodus oleme asetand meie vähemusrahvused kultuuriliselt võrdlemisi isegi paremaisesse tingimusesse kui iseendid, aga nüüd ühtlasi julgeme me ka nõuda juba oma õigust ja peame selle saama, mis meie päral! Meie ei jäta enam oma põliseid talusid teispoole piiriposte, aga mis on jäet petet usalduse ja aususe pärast — meie ei unusta neid. Ja mitte mingisugusel tingimisel ei lase meie enam isegi veel siinpool piiriposte äravõtta meilt meie põlist pärandust, ei lase lõigata enam uusi haavu meie niikuinii nõrka ja haigesse rahvuslikku ihhu! Terve ja täis tervist peab olema meie rahvus, terveks peame tegema ka teised haiged hõimud, ja kes hõim on haige lootusetult ja surmale määrat, sellel peame päästma vähemalt ta senise elu — ta sõnalise ja ainelise vara, mis annud talle omapärase ilme ja sisu.

See on meie rahvusliku usutunnistuse miinimum.

3.

Setu ja Ingeri on need haruldased kolka-kesed, kus ka ükskord võime kõnelda oma kultuurilisest mõjumisest — muidu oleme ju ikka ise mõjualused, aga siin ometi on ka meie üleoleval kultuuril oma ainsad niõelda asumaa-kesed. Setu ja Ingeri on nagu meie muistse-aja elavad vabaõhumuuseumid ja niisuguseina meile eriliselt tähtsad ja armsad. Meie oleme nad vabastand võhivõõra võimu alt, oleme annud neile vaba isearnemise võimaluse — meie kohus on anda ka õige siht sellele arenemisele, ja see olgu tingimata rahvuslik. Ühte ja teist on siin juba teht, ühes asjas on

isegi ette jõut meist endist: setudel ja ingereil on vähemalt rahvuslikud perekonnanimed, kuna meil endil rahvuslikult teadlikum intelligentski ei suuda ikka veel oma vaimupassiviteedis vabaneda orjamärgist isegi oma nimel ega taha arusaada, et enda võõra nime taha varjamine on rahvuslik kuritöö. Aga Setus ja Ingeris on „apostlid“ Villem Ernits ja Saamuel Sommer (oleks pidand endagi ümberristima!), need mehed on pannud siin kohalikkude võimude abil rahvuslikud nimed ja õnnistand need nimestet hõimud uuele helgele elule. Need mehed ühenduses kohalikkude ärksamate tegelastega on pannud põhja rahvuskultuurilisele tööle Naroova ja Piusa taga, kunni on jõut nüüd selle töö väliseltki pidulikumä pühitsemiseni: 15 oktoobril korraldetti Petseris esimene setu rahvuslik laulupidu ja 22 oktoobril peetti Naroova taga Kallivere külas Ingeri kultuurpäev, millega avas oma tegevuse Ingeri rahvuslik Haridusselts.

Ja need sada setu laulikud, kes said laulupeol nii liigutava austuse osalisiks muu ilma poolt, need läksid iseteadvaina laiali oma küllisse, uhkes rahvuslikus võpatuses, niisama nagu need sada ingerlast, keda liigutid nende jurde sõitnud suguvõlgede südamlilikud sõnad. Setu laulupeol kuulsid eesti pidulised enamasti esimest kord hulgalist rahvalaulu ja rahvalaulikud esimest kord kunstlaulu ja muusikat klaverilt ja čellolt, — nii oli mõlemil pakkuda teisteisele midagi omast ja uut. Niisama Ingeris õhtusel koosviibimisel kostitid Ingeri hookad rahvalaulikud ja Tartu elurõõmus noorus üksteist oma lauludega, ka Narva-Jõesuu eesti laulukoor oli kiiduväärselt vaevaks võtnud külla sõita ingeri naabreile nende suurpäeval ja töötas edaspidigi neid meelespidada, mis väga liigutavalt mõjus.

Prof. Anderson setude juures õpetas neid tundma oma laulude tähtsust ja ajalugu, — prof. Kettunen omakord õpetas ingereid ja vajjalasi sütitavail sõnul armastama oma maad ja minevikku, seda maad, kust on käind põline kultuurtee Lääne ja Ida vahel, kes on mängind tähtsat rolli Vene riigi rajamisel ja hiljemgi veel Novgorodi suuruspäivil. Lisaks neile esinesid Vil. Ernits Setus ja Jul. Mägiste Ingeris pidulisile nende kodumurdelise õnniste-

luga ja veeretid helkiva rõõmupisara kuuljate silmi.

Setu laulunaised asusid koos ühises saalis, rahvuslikes riideis, rinnad täis hõbedat ja kulda, pääs toredad rätiid, näol õhkuv ekstaasine ilu ja „sõnad sõelaga sülessa, laulud lõngaga kaelassa“. Öö otsa sumasid nad vahetpidamata, otseku kokkuharjutades oma hääli, kunni lau-lupeo hommikul paar südamlukku sõna avasid paisu vaimustusvoole, et kohas helinameri ühiselt saja lauliku suust oma kuulsate „laulukuningate“ juhatusel, mis süttas isegi säälviihvaid võõraid ühisele kaasalaulule, meie rahvuslikule hõiske-laulule, mida ei suuda enam ohjad hoida ega kõied kõita.

Agaga veelgi südamlikumaks ja soojemaks paisus meeoleu Ingeris õhtusel koosviibimisel: juba külalisi oli siin Soomest ja Saarest, isegi üks vadjalane ja üks ingerlane-pagulane teist-poolt piiritraataedu oli siin, kes tõi tuliseid tervitusi vabastet vendadekäputäiele nende tuhandete ja kümnete tuhandete ingerlaste nimel, kes jäänd idamale piiri... — Ja lahti läksid keelepaelad ühel kui teisel, kunni kujunes haruldane keelteõhtu, vist esimene sellelaadiline Eestis, kus väljendeti oma suguhõimluse leegitsevaid tundeid küll soome-ingeri, küll eesti-setu, vadja, vepsa, liivi ja isegi ungari keeli! Ja see juba mõjus: vana ingeri lauluisa, — äsja Tallinnast Muuseumipidult tagasitulnud Mikko Pukkonen sattus ekstaasi, muutus nooreks hoorikkaks artistiks see 82 aastane habekas rauk, pörutas jalge, helkis silmist ja sädeles sõnus, manas esile rütmikas laulus lood Pellervoisest, Lappalaisest ja Kalevite kangest pojast... kunni jooksid Kalevite kanged pojad ja lennatid koos kätel isakese üles Vanemuise poole. — — —

4.

On tõsiselt tänu ja kiiduväärt Setu-Ingeri „apostlite“ tegevus, kes on jõudnud niikaugele, et setud-ingerid asuvad nüüd ka ise aktiivselt arendama oma rahvuskultuurilist elu. Agaga selle juures tarvitavad nad veelgi enam meie igakülgset abi, et mitte lämbuda taas. Väga õiglane ja hää oli keskvalitsuse Setu valdade loomine rahvusliku printsiibi järele: nüüd võib iga rahvus areneda omaette iseseisvalt. Sama printsiip tuleks läbiviia ka Naroova taga, ja

meil on põhjust loota, et see pea sünnib. Laiaulatuslik on Setumaal ka Karskusliidu rahvushariduslik tegevus, käsikäes Petseri Haridusseltsi ja teiste asutustega: pühapäeva-koolid, kursused, karskustöö, mis siin eriti tähtis, rahvaraamatukogud j. n. e. Sama kavatseb ka noor Ingeri Haridusselts. Juba ongi Karskusliit ja Emakeele Selts siin põhja pannud Ingeri rahvaraamatukogudelle oma väljaannete kinkimisega, samuti on lootust saada raamatuid Soomest, jääme lootma neid setudelle ja ingereile ka meie teisilt asutusilt ja kirjastajailt. Emakeele Selts trükitab parajasti setudelle isegi setukeelset lugemikku, kõneldakse juba ka oma-keelseist uslikest raamatuid, et vabaneks Setumaa Vene mõju alt lõpuks kirikuski. Ka ingerikeelsest lugemikust liiguvad jutud. Kirjastamine peaks olema seda kergem, et meil on koos teat summad „Piirimaade kultuurkapitali“ nime all. Ja kui realiseeritakse meil kord ka üldise kultuurkapitali projekt, siis peaks see andma muuseas just meie rahvusteaduslikule tegevusele suurejoonelikud võimalused.

Agaga tänu ja kiituse kõrval ei pääse mööda ka valusaist etteheiteist, kus see teenit. Nii nõuame meie kogu seltskonnalt ja ajakirjanduselt, kui seltskondliku elu peegeldajalt, edaspidi kaugelt suuremat huvi ja tähelepanu meie kultuurilise frondi vastu kõigelahemas idas. Mis läheb meile korda Mudaania kongress, kui meile korda ei lähe isegi Petseri ega Kallivere kongressid! Mis tähendab meile erapooletu riba rikkumine kusagil Konstantinoopoli ees, kui rikutakse samal ajal erapooletut riba alatasa juba Petseri ja Narva ees! Isegi kultuurfrondi murdumise hädaoht on meil veel kahtlemata olemas. Ja siin teenib teravaima etteheite just meie kooli-poliitika, nagu meie endigi juures. — Laps on ju see, kellest peab sirguma uue ilma aadete tugi. Meil on raske avardada vanas seda mõistete kitsast umbkotti, kuhu ta lämbund, aga laps peab juba kasvama mõistete avaruses. Vanale jääb ikka vähe võõraks rahvuse mõiste: ta tunneb küll „poluverikuid“ ja „taraverikuid“ luterlasi ja veneusulisi, eraldab isegi „oma“ keele vene ja eesti keelest, ent ei eralda end mitte iserahvuseks. Alles kasvavas põlves peab ärkama

rahvuslik teadvus ja vahedetegemine. Aga just seda ei kasvata keegi... Kuipalju teatakse meie endigi koolides rahvustunde kasvatamisest, — Setus ja Ingeris ei teata sedagi. Kuipalju rahuldab meid meie endigi õpetajaskond, — Setu ja Ingeri oma ei rahulda niigipalju. Kas kellegil eesti koolimehel, kas üleüldse kellegil eestlasel on tulnud meeldegi küsimus, kes õpetab setu ja ingeri lapsi nende rahvuslikus emakeelses koolis, — Uh häbi! venelaseks tunnistub see pahatihti! Emakeelt õpetab lapsile mees, kes neilt enne õppima peab seda, mida neile õpetab! Mis abi on siis trükitava emakeelsest lugemikust, kui seda õpetaja ise — lugedagi ei mõista!!

Siis niisugused on meie kultuurilised piirivahid, kes laulupeost kõnelevad vaid põlgava mõnitusega, haridusseltsi asutamisel vangutavad irooniliselt pääd, rahvusliku positsiooni teadliku kindlustamise asemel aina õõnistavad seda täie teadvusega! Muidugi mitte kõik: meie nägime Petseris koolimeest, kes tuli laulupeole ja tõi kaasa oma õpilaste koori, ja teine õpetaja ülistas kõigest südamest emakeelt ja lasi

elada seda harivat seltsi. Aga sellised peaksid ju olema kõik, sellised koolimehed ainult tohiksidki olla Setu-Ingeri laste vaimlikud isad, mitte ühtegi mõnitajat ega päävangutajat! Ja kas siis tõesti ei ole meie paremate õpetajate seas ühtegi rahvusidealisti, kes läheks meie asumaile ja teaks, mis tal vaja teha — ja teeks selle, ise karske, ise eeskujuks, ise päikeselaps? Meie kõneleme küll oma kultuurilisist, asumaist, aga peame tunnistama ometi, et neil samul asumaakesil valitseb veel ikka idamaise kultuuri ülekaal, ja mõju, jah, tahab võita isegi veel ikka uusi positsioone samal ajal, kus meie mõtleme end pääletungivat!

Ja meie mõistame nüüd siseministri ägeduse Petseris, kui ta rõhutas, et lõpulikku veel midagi ei ole teht, ja meie mõistame, miks prof. Kettunen Kalliveres nõudis enne kõike just puhastamist ida ebakultuurist. — Jah muidugi, kavakindel, lõpulik olgu meie töö ja see töö on: puhastada haiguseidud, et Setu-Ingeri ei jääks parandamatult meie rahvuslikeks tõbi-seiks ega määndaks ka meid endid!

Mõned aforismid.

Looduse täiuslikumaks meheks pean ma seda, kes ühe ja sellesama käega Iphigeniet kirjutab ja Olümpia mängudel võidupärja endale pähe asetab. Euripides.

* * *

Tõde, filosoofia, religioon, ilmavaade, ehk kuidas meie kunagi kord ka ei nimetaks katset endi ilmatunnet sõnadesse ja vormidesse valada, on meie juures ainult üksikisikute tarvis. Iga katse nende vaimliste mõistete alusel kogudusi, sekte, kirikuid ehk ükskõik mis laadi- ja kujulisi ühinguid luua, viivad kui mitte algtõeni ja reaktsioonini, siis vähemalt tühipalja lobisemiseni ja veiderduseni. Meie oleme kõiges, mis ulatab väljapoole tunde- ja loodusilma, ükssteisest sügavasti lahutet, tummale üksindusele pühendet.

Gustav Landauer.

* * *

Vanaduses ei ole ühtki ilusamat troosti kui see, et inimene oma tervet nooruse jõudu tegudeks on muutnud, mis temaga ühes ei vanane. Goethe.

* * *

Laske meid kõige päält inimesed olla, et alles siis kodanikeks saaksime ja kodanikena riigi moodustaksime

* * *

Pestalozzi.

Me võime jõuda nii kaugemale, et armastame kannatusi enam, kui rõõme, mida, just vastuoksa, oleme õppind pelgama. Sellel astmel oleme endi elu suuremaist raskusist juba üle jõudnud.

* * *

(Kylväjä)

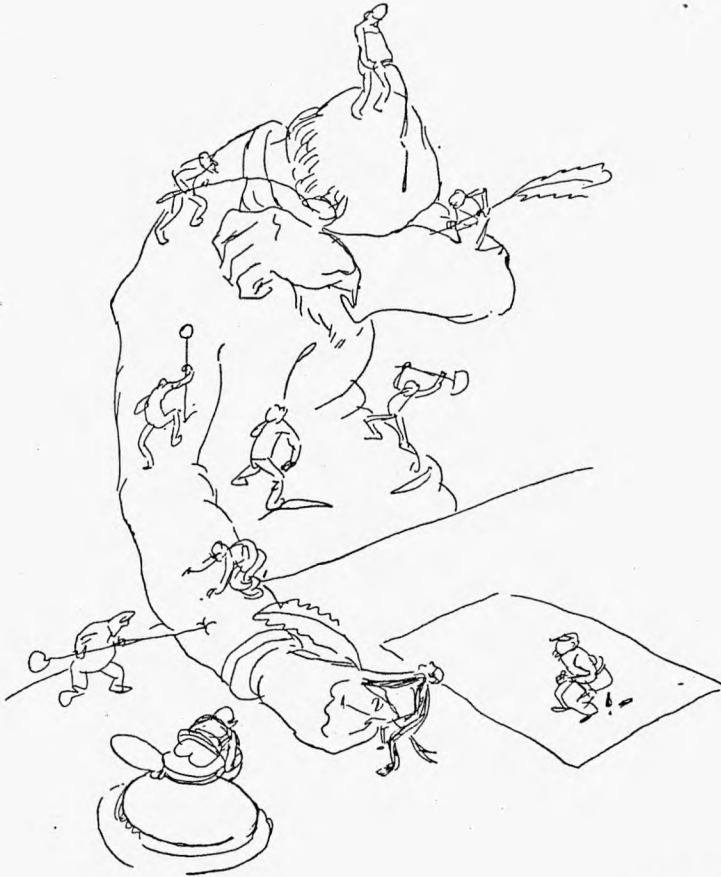
Rahvamajandus peab kõige päält nägema õpetama, et rahva tõsine rikkus ta aususes, karskuses, tervises ja töövoimes seisab.

A. Forel.

* * *

Inimsoo tulevane arenemine, mis materiaalselt vaevalt enam palju kaugemale jõuda võib, kui see praegu on, peab olema eetiline ja intellektuaalne arenemine. Selleks on tarvis terveid ajusid.

A. Forel.

„Junge Menschen'ist“.

Igaühe saatus, kes meil iseseisvalt mõtelda julgeb.

Kitked-katked.

Üks Ameerika naljatilk.

Ühest hiljutiumund „Esmasp.“ n-rist leidsime järgmise teate, mis igatahes lisandusi enam ei tarvita:

„Kui ajalehemüüjad Ameerikas lehes trükit sündmusi välja hüüavad, siis on mõne spordiharu tagajärjed kindlasti esimeses reas. Tähtsamad poliitika- ja riigimehed tõrjutakse erandita spordikangelasist tagumisele plaanile. Näituseks pani võistlus, mis ilmakuulsa kergekaalu poksimeistri Benny Leonardi ja Lev Tendleri vahel lersy

Citis läind nädalal ära peeti, terve Ameerika kihama. Igasugused reklaami- ja liikumisabinõud võeti tarvitusele, et võistluse tagajärgi valgukii-rusel üle terve Ameerika laiali kanda. Iga poksimisringi järele karjuti määratute kõlatorude kaudu resultaadid edasi. Sama korrati kõlatorude läbi linnatänavatel ja ärides, kes seisid kesk-kohaga alalises ühenduses. Poksivõistlusile reis-s Cytisse üle sajatuhandeline rahvahulk, et ise võistlusi oma silmaga näha ning oma armualust ergutavate hüüetega julgustada. Sel päeval ei tunnud Ameerika ka muud huvi, kui poksivõistlus“.

Metsikus.

Suvel Tallinnas peet Eesti kergejõustiku esivõistluste kirjeldusist „Päevalehes“ loeme järgmist: „60 meetri jooks naistele. ... Ägeda rebi-misega tuli esimeseks T., kes aga metsikuse (sic!) tõttu meistriks ei tulnud...“

Nii nii! Meie naised teevad spordis suuri edusamme, röömustagem ainult! Sport! Sport! Sport on terve, sport on ilus, sport on püha! Kui sporti mainitakse siis ärgu keegi enam sõna kõnelgu! Kuigi see vahel viib „metsikuseni“, kuigi selle juures kehailu ja harmooniat tõstvast tõsisest noorusspordist enam midagi üle pole jäänd, kuigi kadund on iga plastilikkus, ah, mis rääkida veel sellest, iga naiselikkuski. Oh, nemad on oma meelest veel vägagi plastilised, kui nad ratsutavad oma puuhobustel, olgugi räägitakse, et nad sellega näit ühel Tartu noorsoo piduõhtul isegi õige külmad päältvaatajad on vastikuse tundega saalist lahkuma sundind.

Oh, mis sellest! Suurem hulk vahtis tooreid liigutusi vahest seda suurema naudinguga. O ja, sport kasvatab ilu ja harmooniat, sport on kunst aga kes spordi ja spordi vahel vahet tahab teha on kultuurivaenlane.

Terves kehas terve vaim — metsikus kehas metsik vaim, ergo: elagu metsikus!

Допризывная подготовка.

Käies suvel tutvunemas väljamaa kooli-oludega on meie endine haridusminister tagasi tulles omist tähelepanekuist ning uusist kavatsusist Eesti koolielus mõnele ajakirjanduse edustajale seletusi annud. Nii lugesime „Postimehest“ muu seas:

„Sõjaväeline eelõppus koolis.“

Tekib küsimus, kas ei saa osa sõjaväe õppusest kooli peale panna. Hra Bauer on seda küsimust lähemalt Helveetsias tähele pannud. Seal on sunduslik väeteenistus õige lühike, esialgu ainult 2–3 kuud. Selle järele tullakse esimese 7 aasta jooksul iga aasta 2 nädalaks laskeharjutustele, järgmise 16 aasta jooksul käiakse veelgi harjutustel jne. Kõik need kuud ja nädalad kokku teevad siiski vähem kui ühe aasta välja.

See kõik on Helveetsias võimalik ainult sellepärast, et seal juba alg- ja keskkoolis suurt rõhku pannakse sõjaväelise kasvatuse peale, mida võimlemise- ja sõjaväeliseks eelõppuseks nimetatakse. Koolides on omad rühmad ja täielised „väeosad“. Pärast täisealisenä tarvitseb seda õppust ainult üle korrata, milleks 2–3 kuust küllalt.

Peale selle on seal kogu rahvas sõjariistus. Väga moodis on kütiselsid ja rühmad, mis kantonite järele oma juhatajale-ohvitserile alluvad jne. Niisuguste seltside mängudest ja pidustus-est võetakse seal sama elavalt osa, nagu meil

tuletõrje seltsidest, mis kogu seltskonna ja ka riigi huvides töötavad“.

Sõja korral võib Helveetsia 3 päeva jooksul tugeva sõjaväe kokku saada, sest igal mehel on täielik varustus, sõjamooni jne. juba kantoni ja riigi poolt igaks juhtumiseks koju kaasa antud“.

Meie haridusministri sõnade puhul tuleb meelega teada väljamaa ajalehist:

„Prantsuse kõrgema haridusosakonna juht on ühel ülemõpetajate edustajale peet kõnes muu seas energiliselt välja astund kõrgemate koolide militariseerimise vastu, mis avaldub sõjalises eelõpetuses ning sõjarüüsse pant võimlemistundides.“

Lugedes imestame selle üle, sest see tuleb maalt, kus muidu midagi antimilitarismist teada ei taheta. Ent mis puutub see meisse! Ehk jälle järgmine kujukas protest Saksamaal:

„Saksa Rahuseltsi Berliini osakond hoiatab tõsiselt asjaomaseid ametikohti, noorsoo eest hoolkande seadust maksma pannes, mille järele noorsugu kohustet hulga aastaid spordi- ja turniseltsides sunduslikult tegev olema, uut katset teha Saksa noorsoo militariseerimiseks. Kokkukõlla viid õpitegevuse, töö, mängu, rütmika ja raudamise kaudu tuleb noortsugu täielikus vabaduses oma täite inimlikkude ilude juure juhtida. Igasugune välise alluvuse ja militaristlise distsipliini kasvatamine on rahvale kahjulik. Vabameelseid parteid, haridusorganisatsioone ja noorsooliikumist kutsume meie üles selle vastu võitlema“. Hiljem saad teadete järele on selle protestiga ühinend veel „Weltjugendliga“ ja „Bund entschiedener Schulreformer“

* * *

Ojaa, ikka kasu on kui väljamaal käiakse ega muidu nii hõlpsasti iga pisema asja parast sinna ei komandeerita! Politseinikkude vormid oleme säält juba saand, nüüd vaja ka õpilased jälle vormi panna, püssi alla seada ja suurtük-kidega uulitsalle marssima saata.

Kui vähemalt üheski Euroopa riigis see nii on, siis on koolide militariseerimine kahtlemata hää asi ja tühi jutt kõik pedagoogide tõendused et see abinõu on just noorsoos kõige parema ja inimlikuma hävitamine, kui ka ühtlasi kogu isamaa mõiste vastikuks tegemine. Mis jaoks ringid, mis jaoks tegutsemine ilmavaatega või kirjandusega, mis jaoks üldse mõtlemist, veel vähem iseseisvat mõtlemist — kui ainult oskavad püssi lasta, masinlikult „read kaheks!“ ja ohvitserile „vohvrunt“ teha!

Haridusminister arvab muidugi et koolipoisid just selletõttu 1919 a sügisel maa vaenlaselle esimestena püssidega vastu tõttasid, et neile Vene „допризывная подготовка“ selle töö nii armsaks oli harjutand! Haridusminister ainult unustab et nad vastu tõttasid just selle harjutajale (olgugi seekord punavärvilisele, aga sääljuures sama militaristlikule ja vaba mõtte vaenlaselle

kui vana). Meie küsime kurvalt, kas haridusminister siis põrmugi ei karda, et ka viimaks siit poolt tuleva militariseerimise pääle noorus ükskord samuti ei hakka vastama?

Kuid muidugi, mis teame meie, vaesed „rinalapsed“, kas see hää või halb on, mis suured härrad meile oma väljamaa reisidelt kostiks toovad. Smirrrna! molčatj!

Kool ja kasvatus.

Kõlbline kasvatus ja militarism.

Käeseleivas numbris on meil mitmel puhul tulnud puudutada militarismi küsimust, mis osalt tingit seltskonnast, noorsooliikumisest (skoutlus) ja haridusadministraatorite keskelt (v. „kitked-katted“) kuuldavalle tulevaist arvamisist.

Huvitav on ses mõttes ära märkida alljärgnevat kohta prof. Põldi kirjutusest „Kolmandalt rahvusvaheliselt“ kõlblise kasvatus kongressilt („Postim“ nr. 187);

„Mis kongressi vaimlisse ilmesse puutub, siis määrasid selle enam-vähem ära juba need ained, mis päevakorrale koonduspunktideks olid seatud. Neid olij kaks: 1) rahvusvaheline vaim ja ajalooõpetus; 2) solidaarsus ja kasvatus. Mõlemad nagu näha selle peale sihitud, et kaotada sõda ja verevalamist ühelt poolt mitmesuguste rahvaste vahel, teiselt poolt ühiskondliste rahvaklasside ja individuumide vahel. Selle tõttu olid noodid, mis kõikidest kongressi-kõnedest ja ettekannetest läbi kõlasid: rahvaste sõpruse ja lähinemise tarvidus; patsifism ja terve internatsionalism, mis isamaa armastust ei eita, vaid seda ainult kitsast oma rahvuse jumaldamisest ja teiste pimedast halvakspeemisest, nagu see eriti ajalooõpetuses sagedasti mõjule pääseb, tahab vabastada; ühiskondlike kasvatus koolis, vastandina üksiku egoistlike huvide edendamisele ja arendamisele kooli kaudu; õpilaste kooperasiioon, koolikogukond jne.“

Võru õpetajate päev.

11 nov. s. a. peeti Võrus Võrumaa õpetajate päeva 110 õpet. osavõttel. Päevakorras oli muu seas ka hra Vahtra referaat noorsooliikumisest, kes muu seas osutas ka neile takistusele, mis ülemalt poolt õpilaste organisatsioonide tegevusele tehakse. Referaadi järele võeti vastu järgmine resolutsioon:

„Võru õpetajate päev, ära kuulates referaati noorsoo liikumisest, leiab selle liikumise loomuliku ja tarviliku olevat noorte isetegevuse ja oma vaimliste püüete teostamiseks, otsustab seda liikumist toetada, kusjuures mõistab hukka püüded seda liikumist hoolimata vägistada säääl, kus ta kohast lubatud jääb seaduslikkudesse ja pedagoogilisest seisupiiridesse.“

Vaatamata selle resolutsiooni mannetuse ja sisulise vastolu pääle, on siiski põhjust tema üle

rõõmustada, oletada lubades õpetajaskonna tõsist tahtmist õpiiasühingute tegevusele ka tegudega kaasa aidata.

Järvamaa koolijuhatajate koosolekul

Paides, 8 ja 9. sept. s. a.

võeti vastu järgmised resolutsioonid:

1. Kooli pääülesanne on iseseisvate, teovõimuliste riigikodanikkude kasvatamine. Selle eesmärgi teostamiseks tuleb ära kasutada õpetööd, distsipliini ja noorsooliikumist.

2. Õppetöö peab muutuma sennisest mälu-tõöst õpilase isetegevaks vaimutööks.

3. Mehaanilise distsipliini asemelle peab astuma ratsionaalne distsipliin, tuges õpilase aktiveedile.

4. Tähtis on kasvatus juures korralikkus, puhtus ja üldiste viisakusnõuete täitmine niihästi koolis kui ka väljaspool kooli.

5. Õpetajal tuleb noorsooliikumisest juhtiva kaastöötajana osa võtta.

6. Kooli kasvatus- ja õppetöö kui ka noorsooliikumine peab sündima täiskarskuse alusel.

7. Et kasvatus-tööl koolis soovitavad tagajärjed oleks, peab õpetaja oma isikuga õpilastele hääd eeskujut andma.

Õpetajate kongressid 1923 a.

Õpetajate Liidu juhatusel on kavatsus 1923 a. jooksul järgmisi õpet. kongresse kokku kutsuda:

1. Eesti keele õpet. kongress — jõuluvaheajal Tartus.

2. Loodusloo ja maadeteaduse õpetajate kongress — lihavõtte vaheajal.

3. VI üler. õpetajate kongress — laulupidu puhul Tallinnas.

Viimase päevakorda kavatsetakse võtta muu seas ka noorsooliikumise, karskusõpetuse, usuõpetuse ja kõlblise kasvatus küsimused.

Kroonika.

Tallinna kesk- ja kutsekoolide abituriendid

kavatsevad kevadel ühist lõppidu korraldada, milleks vastav toimkond (igast koolist 2 esitajat) juba valit ja pidu määrustik välja töötet. Pidut on kavatset ilma alkoholita. Pääle tavaliste lõbustuste ja söömingu on ette näht lõbusõit merel. Kuludeks mak-sab iga osavõtja 250 mk.

Varem on sarnaseid ühiseid lõppidusid korraldet Tartus ja Viljandis. On kahetsemisväärt, et nad aga harilikke „lõppjoominguid“ ometi veel mitte välja tõrjuda pole suutnud, sest harilikult peab suurem osa abituriente parallelselt ühise lõppeoga ka oma kooli lõppeod ära, kus siis ikkagi „oma silmad lahti“ on. Oleks rõõmustav, kui Tallinn uue traditsiooni ainuõigeks tunnistaks.

Tallinna Kesk- ja kutsekoole Karskus-Ühingute koondus.

Noorsoo karskusliikumine Tallinnas muutub aeg-ajalt hoogsamaks ja intensiivsemaks.

Nii asutati läind oktoobris Tallinna kesk- ja kutsekoole karskus-ühingute koondus, Õpet. Seminaari Karskusühingu algatusel. Nimetatud koondusse on esitat Tall. kesk. ja k. k. — karskus ühingud. — 2-e esitaja kaudu. Koole osavõtt oli algul leige: esitet olid vaid Seminaar, Meesgümnaasium, Poegl. Kaubanduskool, I ja II realkool, Vestholmi gümnaasium ja II tütarl. gümnaasium, milline arv loodetavasti suureneb. I. Noorsoo karskuskongressist võtsid osa T. K. K. K. Ü. K. 26 esitajat. Asutamiskoosolekul valiti koonduse juhatus, kuhu kuuluvad nüüd: P. Hamburg, M. Kivihall, Joh. Järv, R. Saving ja J. Liliental.

Koonduse juhatusel on kavatsus korraldada igasuguseid kõne õhtuid ja lähemal ajal olengut ja jõuluks jõulupuud. Rahalises suhtes on pöörat palvega E. Karskusliidu poole.

Koondusel on praegu üle 500 liikme.

J. J.

Karskusühing Tallinna Meesgümnaasiumis.

1. novembril s. a. asutati Tallinna l. meesgümnaasiumi karskusühing. Esimesel üldkoosolekul võeti vastu põhikirja ja valiti 3 liikmeline juhatus — Saving, Rõivas ja Green. I. noorsoo karskuskongressil oli esitat mainit K.-Ü. 4 saadikuga. Ühingul on üle 100 liikme. Samasugune n. karskusühing asutati sel sügisel ka poegl. kaubanduskooli.

J. J.

II Järva „noorte püha“

on Paide Koolin. Liit otsustanud eeloleval kevadel Paides ära pidada. Sellekohane toimikond on juba valit, kes ka juba eeltöödega algust teinud

Asjaga ei peaks viivitama ka teised linnad, kes kohalikke „noorte pühi“ pidada kavatsevad. Üleriiklisist pidustusist sel aastal vist nii kui nii midagi välja ei tule. Oleks vist ülearune sel aastal nende korraldamiseks veel katsetki teha.

Väike-Maarja

õpilasühing algas tegevust möödunud aastal. Töötavad karskuse, spordi, näite ja taide osa-

konnad, korraldades referaat ja vaidlusõhtuid, Kõnekoosolekuid on vahetat mõtteid ka noorsooliikumise üle, milles ühingul oma seisukoht: „Noorsooliikumise võidukäik on ainult siis võimalik, kui noorile antaks vaba tegevusvõimalus misselgitaks instinktiivset noorusiseloomu, mina, — et ei signeeks ümberrahvustamise traagika: noorte siht on, hoida puhtana noorusinstinkt ühine mises“ (!). I. noorsoo karskus-kongressist võtsid ühingu edustajana osa A. Kiahe ja H. Meerits.

Vari.

I rahvanoorsoo kongressi

on Ülem. Noorsoo Ühendumise Keskjuhatusel kavatsus käesoleva aasta viimastel päevadel ära pidada. Kongress on mõeldud nähtavasti rahukogude registreerit põhikirjade alusel töötavaile noorsoo ühingutele, kellele ka sellekohane järelepärimine saadet.

Tekitab kahtlus, kas ei muutu sarnane kongress, mille kokkukutsumise tarviduse kohta alles ühingult järele päritakse, asjata sõidukulude tegemiseks, sest harilikult kutsutakse kongressid ikka ainult tungiva tarviduse olemasolles kokku, ega minda seda tarvidust otsima.

V ülevenemaaline kommunistl. noorsoo liidu kongress

astus 11 okt. s. a. Moskvas kokku. Osa võtmas oli 350 esitajat otsustava ja 300 nõuandva hääleõigusega.

Kirjavastused.

Karida. Leiate käesolevast numbrist mõnesuguste lühendustega ja ümberristitud. Tahakime loota, et meid edespidi meeles peate.

R. Õ-u. Haapsalu. Puudub võimalus sarnastele muinasjutukestele ruumi anda mis meie lugejaskonnale kaugeltki kohased pole ega vasta „Uudismaa“ põhimõttele.

J. J. Tallinn. Tarvitasime ainult paari kroonikalist teadet Teie ilukirjanduslised katsed võivad ju noore kohta rahuldavad olla, (olguigi, et õigemalt ja järjekindlamalt keelt ning vähem udust meeleolutsemist võiks soovida), kuid noorele ütlevad nad väga vähe.

Toimetus.

Tegev toimetaja: Al. Juhanson.

Vastutav toimetaja: cand. hist. Peeter Treiberg.

Toimetuse kollegium: A. Anni, B. Ingel, Jul. Johannson, E. Kadak, E. Laid, J. Rosental ja K. Zirkel.

Väljaandja: E. Koolinoorsoo Keskkliit.

Toimetuse adress: Tartu. Postkast 79. Toimetaja kõnet. iga p. kl. 12—2 Jakobi t. 8, telef. 404.

Omis asjus.

Kuna „Uudismaa“ sennine vastutav toimetaja hra V. Ernits praegu Ameerikas viibib, täidab tema äraolekul vastutava toimetaja kohuseid cand. hist. Peeter Treiberg.

* * *

„Uudismaa“ nr 3 oli tavatset välja anda veel detsembril kuul, s. a, milleks ka käsikirjad peaaegu koos olid. Et aga käesoleva n-ri ilmumine veidi viibis, siis ilmub Nr. 3 uuel aastal õpitöö esimestel päevadel.

* * *

Ligemal ajal ilmub I noorsoo karskus-kongressi trükitud protokoll, mis järgmise numbriga maksuta lisana kaasa läheb, mispärast nimetat kongressi kirjelduse siit välja jätsime.

* * *

Toimetus palub kõiki levitajaid arvete õiendamisel posti ja muude kulude katteks maha arvata summade kohta igakord era paberille kirjutet arve saata, mida võimalik oleks väljaminekut tõendava dokumendina võtta ja numbril müügist saada raha terveni kassa raamatusse sisse kanda, mis arvepidamist rohkem hõlbustab.

* * *

Kõigist soovidest, ettepanekutest ja väärnähutustest, mis ajakirjaga ehk ta levitamise ühenduses, palub toimetus eneselle igakord kirjalikult teatada, et põhjendat soovidelle võimalik oleks vastu tulla.

* * *

Eelmises numbris esitet toimetuse kolleegiumi koosseisust on eksikombel hra J. Rosentali (E. Karskusliidu esitaja) nimi välja jäänud, mida lahkesti vabandada palume.

Toimetus.

„Uudismaa“ levik.

Kuna lugejaskonda huvitada võiks, palju kusagil „Uudismaad“ levib, teatab toimetus siinkohal, palju kusagile kunni 5. det. № 1 saadet. Mõne aja pärast loodame ka lähimüügi kohta andmed tuua. Olgu iga levitaja meeldiv ülesanne hoolitseda selle eest, et tema nime taga mitte kõige väiksem arv ei seisaks.

	Saadet № 1		Saadet № 1
Tellijale	98	Viljandis: Viljandi Koolin, Liit	50
Maksuta eksempl. (kaastööl. ja mujale)	42	Valgas: Reaalgüm. (h-ra H. Illisson)	30
Tartus:		Võrus: Võru E. Keskkoolide Noorsoo Liit	25
Kommertskool (h-ra K. Zirkel)	25	Petseris: Reaalgüm. õpil. ühing	10
E. N. K. S. Tütarl. Güm. (prl. L. Vadi)	50	Räpina. Reaalgüm. (h-ra H. Sultson)	15
Kommerts-kaub. kool	30	Koeru Õpil. Üh. „Järvala“	10
Linna Tütarl. Güm. (prl. Johanson)	20	Tapa. Reaalgüm. (h-ra H. Kink)	20
H. Treffneri asut. Güm. (h-ra Reismann)	15	Jõhvi. Reaalgüm. (h-ra I. Strauss)	20
Õhtu Reaalgümnaasium (h-ra Lepik)	10	Lüganuse kõrgem algkool	10
Seminaar (h-ra Villardt)	5	Tõrvas. Edy Taul	20
Reaalkool (h-ra Veski)	20	Haljava. Noorsoo karskusühing	15
J. Johanson	10	Türi-Alliku. Õppurühing „Löke“	5
Tallinnas:		Mõisaküla. Õppurühing „Noorus“	10
Linna Poegl. Güm. (h-ra R. Saving)	15	Tsooru. Kõrg. algk. õppurite ühing	5
Tüt. Kommerts ja Kaub. kool (prl. L. Antje)	8	Alatskivi. Algkooli õppuring	5
Kunst-töös. kool (h-ra E. Kana)	5	Ambla. Reaalgümnaasium	10
Õhtukeskkool (h-ra E. Ploompuu)	5	Väike-Maarja. A. Krahe	10
Seminaar (h-ra M. Suurvärav)	8	Abjas. Reaalgüm. (h-ra A. Muru)	30
I Reaalkool (h-ra E. Lepp)	3	Põltsamaa Õpetajate Kooperatiiv	30
Vestholmi eragüm. (h-ra E. Kokker)	6	Tõrva. Raamatukaupl. „Teadus“	40
College (h-ra E. Kink)	3	Kauplused:	
II Tütarlaste güm. (prl. Fromhold)	6	Kaubatarvitajate ühisus „Iva“ Paides	10
Poegl. Kaub. kool. (hra J. Järv)	10	„Odamees“ Tartus	15
I Tütarl. Güm. (prl. H. Raud)	10	„Postimees“ Tartus	25
Narvas: Reaalgüm. (h-ra R. Nõu)	25	A.-S. „Varrak“ Tartus	10
„ Kommertskool (Õpil. ühing)	15	Millistfer. Tartus	10
Rakveres: Rakvere Koolin. Liit	60	Raudsepp. Tartus	5
Pärnus: „Uudismaa“ abitalitus	120	Roht. Tartus	10
Haapsalu: Läänemaa Ühisgüm.	25	„Sõnavara“, Tartus	10
Kuressaares: Saaremaa Ühisgüm.	10	Türi Õpetajate raamatukauplus	5
Paides: Meesgümnaasium (h-ra R. Viidebaum)	20		
„ Naisgümnaasium (prl. J. Ulp)	15		

Kokku 1185

Trükiti eelmist kui ka käesolevat numbert 1200 eks., nii et varsi puudus kätte tuleb.

Tellige ja levitage
„Uudismaa'd“.

V. aastakäik maksab mk. 200.—

Üksik number mk. 25.—

Toimetuse adress: Tartu, Postkast 79.